HE 258/2016 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Rikoslakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettaisiin törkeään kirjanpitorikokseen. Tällä edistettäisiin rikosvastuun asianmukaista kohdentumista siten, että yksilöllisen vastuun ohella myös oikeushenkilö voisi joutua toiminnassaan tehdystä törkeästä kirjanpitorikoksesta rangaistusvastuuseen, ja tehostettaisiin korruption torjuntaa.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ....1
YLEISPERUSTELUT....3
1 JOHDANTO....3
2 NYKYTILA....3
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö....3
2.1.1 Säännökset kirjanpitorikoksista ja tilintarkastusrikoksista....3
2.1.2 Kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksia koskeva oikeuskäytäntö....4
2.1.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset....5
2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö....6
2.2.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja kirjanpito- ja tilintarkastusrikokset OECD:n yleissopimuksessa....6
2.2.2 Ulkomaiden lainsäädäntö....7
2.3 Nykytilan arviointi....9
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET....13
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET....13
5 ASIAN VALMISTELU....14
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT....16
1 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT....16
30 luku Elinkeinorikoksista....16
2 VOIMAANTULO....16
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS....16
LAKIEHDOTUS....17
Laki rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta....17
LIITE....18
RINNAKKAISTEKSTI....18
Laki rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta....18

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Suomi on vuonna 1999 liittynyt OECD:n kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvan ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvan lahjonnan torjuntaa koskevaan yleissopimukseen (SopS 14/1999, jäljempänä *OECD:n yleissopimus*). OECD:llä on lahjonnanvastainen työryhmä (the OECD Working Group on Bribery), jonka tehtävänä on seurata OECD:n yleissopimuksen täytäntöönpanoa siihen sitoutuneissa maissa.

OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä suositteli vuodelta 2010 olevassa maaraportissaan (Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-Bribery Convention in Finland, October 2010) rikoslain (39/1889) muuttamista siten, että siinä nimenomaisesti säädettäisiin oikeushenkilöille rangaistusvastuu rikoslain 30 luvussa tarkoitetuista kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksista ja kirjanpitolaissa tarkoitetusta kirjanpitorikkomuksesta. Työryhmä on kiinnittänyt huomiota suositukseensa myös muun muassa vuodelta 2013 olevassa seurantaraportissaan Finland: Follow-up to the Phase 3 Report & Recommendations January 2013.

Tässä esityksessä ehdotetaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuu laajennetaan koskemaan rikoslain 30 luvun 9 a §:ssä tarkoitettua törkeää kirjanpitorikosta.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

2.1.1 Säännökset kirjanpitorikoksista ja tilintarkastusrikoksista

Kirjanpitorikossäännökset sisällytettiin uuteen elinkeinorikoksia koskevaan rikoslain (39/1889) 30 lukuun rikoslain kokonaisuudistuksen ensimmäisen osavaiheen yhteydessä vuonna 1990 (769/1990). Tässä yhteydessä kirjanpitorikos (RL 30:9) ja tuottamuksellinen kirjanpitorikos (RL 30:10) erotettiin omiksi säännöksikseen. Törkeän kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö (RL 30:9 a) on lisätty rikoslakiin vuonna 2003 (61/2003). Rikoksesta säädetty rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Samalla kirjanpitorikoksesta tuomittavaa enimmäisrangaistusta alennettiin kahteen vuoteen vankeutta.

Kirjanpitolain (1336/1997) 8 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan kirjanpitorikkomuksesta tuomitaan sakkorangaistukseen se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta 1) laiminlyö kirjanpitomerkintöjen tekemisen lain 2 luvun 4 §:n 3 momentissa säädetyssä määräajassa, 2) laiminlyö 2 luvun 5 a §:ssä tarkoitetun velvollisuuden liittää työntekijän allekirjoittama kuitti tai muu maksun todentava selvitys käteisenä rahana maksetusta palkasta 2 luvun 5 §:n mukaiseen tositteeseen, 3) laiminlyö 2 luvun 10 §:ssä tarkoitetun kirjanpitoaineiston säilytysvelvollisuuden taikka 4) laiminlyö 3 luvun 9 §:ssä tarkoitetun ilmoittamisvelvollisuuden, jollei teko ole rangaistava rikoslain 30 luvun 9, 9 a tai 10 §:ssä tarkoitettuna kirjanpitorikoksena, törkeänä kirjanpitorikoksena tai tuottamuksellisena kirjanpitorikoksena eikä teosta muuallakaan laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Pykälän 2 momentin mukaan rangaistusta ei tuomita, jos rikkomus on vähäinen.

Tilintarkastusrikosta koskeva säännös (RL 30:10 a) otettiin rikoslakiin tilintarkastuslakia koskeneen uudistuksen yhteydessä 1.7.2007 voimaan tulleella lailla (474/2007). Samassa yhteydessä tilintarkastusrikoksen enimmäisrangaistus korotettiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen

vankeutta. Nyttemmin tilintarkastuslaki on uudistettu, ja uusi laki tuli voimaan 1.1.2016 (1141/2015).

Tilintarkastusrikoksesta tuomitaan rikoslain 30 luvun 10 a §:n (1211/2015) mukaan se, joka rikkoo tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n säännöstä tilintarkastuskertomuksen laatimisesta, jollei teko ole vähäinen tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Rangaistus on sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Tilintarkastuslain 3 luvun 5 §:n (622/2016) 1 momentin mukaan tilintarkastajan on annettava kultakin tilikaudelta päivätty ja allekirjoitettu tilintarkastuskertomus. Tilintarkastuskertomuksessa on yksilöitävä sen kohteena oleva tilinpäätös sekä ilmoitettava, mitä tilinpäätössäännöstöä tilinpäätöksen laatimisessa on noudatettu. Tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava, mitä tilintarkastusstandardeja tilintarkastuksessa on noudatettu. Lisäksi tilintarkastuskertomuksessa on ilmoitettava tilintarkastajan toimipaikka.

Tilintarkastuskertomuksessa on pykälän toisen momentin mukaan oltava lausunto siitä, 1) antaako tilinpäätös noudatetun tilinpäätössäännöstön mukaisesti oikean ja riittävän kuvan yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta, 2) täyttääkö tilinpäätös lakisääteiset vaatimukset, 3) onko toimintakertomus laadittu toimintakertomuksen laatimiseen sovellettavien säännösten mukaisesti ja 4) ovatko tilikauden toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tiedot yhdenmukaisia. Jos tilintarkastaja ei voi antaa lausuntoa, hänen on 3 momentin mukaan ilmoitettava tästä tilintarkastuskertomuksessa.

Tilintarkastajan on pykälän 5 momentin mukaan huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvelvollinen on 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan tai 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Kirjanpitoa ja tilintarkastusta koskevan aineellisen lainsäädännön taustalla ovat osin EU-säädökset.

2.1.2 Kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksia koskeva oikeuskäytäntö

Aikavälillä 2009—2015 on tuomion päärikoksena syyksiluettu vuosittain 176—391 rikoslain 30 luvun 9 §:n mukaista kirjanpitorikosta. Törkeä kirjanpitorikos (RL 30:9 a) on puolestaan syyksiluettu päärikoksena 432—532 tapauksessa vuosittain, ja tuottamuksellisia kirjanpitorikoksia (rikoslain 30 luvun 10 §) on syyksiluettu noin kymmenen vuosittain. Vuosina 2009—2015 kirjanpitorikkomuksesta on tuomittu päärikoksena yhteensä kolmesti.

Kirjanpitorikoksista tuomituista rangaistuksista on vuosina 2009—2015 noin puolet tai hieman alle ollut vankeusrangaistuksia; näistä enintään muutama on vuosittain ollut ehdoton vankeusrangaistus. Tuomittujen ehdollisten vankeusrangaistusten pituus on ollut keskimäärin runsaat 3 kuukautta. Törkeästä kirjanpitorikoksesta annetuista tuomioista ehdollisia vankeusrangaistuksia on vuosittain ollut runsaat kaksi kolmasosaa. Näiden rangaistusten keskipituus on ollut noin kymmenen kuukautta. Tuottamuksellisesta kirjanpitorikoksesta on joinakin tarkasteluvuosina tuomittu muutama ehdollinen vankeusrangaistus, ja muissa tapauksissa rangaistuksena on ollut sakkoa. Kirjanpitorikkomuksesta on tuomittu sakkoja.

Rikoslain 30 luvun 10 a §:n mukaisesta tilintarkastusrikoksesta on annettu aikavälillä 2009—2015 päärikoksena kolme tuomiota, joissa kaikissa rangaistus on ollut sakkoa.

2.1.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva sääntely otettiin rikoslainsäädäntöön rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen yhteydessä vuonna 1995. Sääntely tuli voimaan 1.9.1995 (743/1995).

Yleiset säännökset oikeushenkilön rangaistusvastuusta ovat rikoslain 9 luvussa. Luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti yhteisö, säätiö tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos, on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava rikoksen johdosta yhteisösakkoon, jos se on rikoslaissa säädetty rikoksen seuraamukseksi.

Rikos katsotaan rikoslain 9 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella. Tämän perusedellytyksen täyttyessä oikeushenkilö tuomitaan rikoslain 9 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan yhteisösakkoon, jos sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva tai oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen tai jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi.

Yhteisösakko tuomitaan määräeuroin. Alin yhteisösakon rahamäärä on 850 ja ylin 850 000 euroa (RL 9:5). Hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 a ja 9 luvun muuttamisesta sekä pysäköinninvalvonnasta annetun lain 3 §:n muuttamisesta (HE 1/2016 vp) näitä rahamääriä ehdotetaan korotettavaksi. Yhteisösakon mittaamisperusteista säädetään rikoslain 9 luvun 6 §:ssä. Rikoslain 9 luvun 4 §:ssä säädetään olosuhteista, joiden vallitessa yhteisösakko voidaan jättää tuomitsematta ja luvun 7 §:ssä siitä, milloin syyttäjä saa jättää rangaistusvaatimuksen oikeushenkilöä kohtaan esittämättä. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia säännöksiä ei rikoslain 9 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan sovelleta julkisen vallan käytössä tehtyyn rikokseen.

Painavimpana perusteena oikeushenkilön rangaistusvastuun puolesta pidettiin sen käyttöönoton yhteydessä yksilöllisten seuraamusten ilmeistä epäsuhdetta yhteisötoiminnassa tehtyihin rikoksiin verrattuna ja seuraamusten tehottomuutta toiminnan ohjaamisessa (HE 95/1993 vp). On ilmeistä, ettei oikeushenkilön toimihenkilöille aina voida tuomita niin tuntuvia rangaistuksia, että niillä sanottavasti voitaisiin vaikuttaa oikeushenkilön toimintaan. Tehostettu yksilövastuu voisi taas johtaa yksilöiden kannalta kohtuuttomiin tuloksiin. Näin voisi käydä erityisesti niissä tapauksissa, joissa yhteisön yleisistä toimintalinjoista päättävät henkilöt eivät itse syyllisty rikokseen.

Yhteisösakon käyttöala haluttiin alun perin pitää suppeana (HE 95/1993 vp). Yhteisösakon käyttöönoton lähtökohtana pidettiin sitä, että yhteisösakkoa tuli käyttää vain melko harvojen ja suhteellisen vakavien rikostyyppien seuraamuksena. Yhteisösakkoa pidettiin erityisen perusteltuna rangaistuksena sellaisesta toiminnasta, jota suunnitellaan suhteellisen huolellisesti, koska seuraamuksen rikoksia ennalta estävä teho on tällöin suurimmillaan. Kriminaalipoliittiseen tarpeeseen ulottaa oikeushenkilön rangaistusvastuu johonkin rikoslajiin vaikuttavat myös esimerkiksi muiden käytettävissä olevien seuraamusten tehokkuus ja käytettävissä olevat rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuoliset sääntelykeinot. Oikeushenkilön rangaistusvastuun

tarvetta pidettiin ilmeisimpänä verraten väljästi määritellyssä taloudellisessa rikollisuudessa, mutta muunlaisistakaan rikoksista sitä ei katsottu olevan syytä ehdottomasti sulkea pois.

Vuoden 1995 jälkeen oikeushenkilön rangaistusvastuun kattamaa rikosten piiriä on laajennettu huomattavasti. Erityisesti kansainväliset ja EU-velvoitteet ovat johtaneet oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvien rikosten lisäämiseen.

2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

2.2.1 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja kirjanpito- ja tilintarkastusrikokset OECD:n yleissopimuksessa

OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä suositteli vuodelta 2010 olevassa maaraportissaan rikoslain muuttamista siten, että siinä nimenomaisesti säädettäisiin oikeushenkilöille rangaistusvastuu rikoslain 30 luvussa tarkoitetuista kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksista ja kirjanpitolaissa tarkoitetusta kirjanpitorikkomuksesta. Suosituksen perustana oli OECD:n yleissopimuksen 8 artikla ja vuodelta 2009 olevassa kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvan ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvan lahjonnan torjuntaa koskevan suosituksen (Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, 26.11.2009) suositus X.A.

OECD:n yleissopimuksen 8 artiklassa on määräys kirjanpitorikoksista. Artiklan 1 kappaleen mukaan torjuakseen ulkomaisten virkamiesten lahjontaa tehokkaasti kukin sopimuspuoli ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin kirjanpitoa, tuloslaskelmia ja taseita sekä tilinpäätös- ja tilintarkastusvaatimuksia koskevan lainsäädäntönsä ja määräystensä puitteissa estääkseen sen, että kyseisen lainsäädännön ja määräysten alaiset yritykset luovat kirjanpidon ulkopuolisia tilejä, tekevät kirjanpidon ulkopuolisia tai riittämättömästi tunnistettavia liiketapahtumia, kirjaavat olemattomia kuluja ja sellaisia velkoja, joiden kohde on ilmoitettu virheellisesti, tai käyttävät vääriä asiakirjoja, tarkoituksenaan lahjoa ulkomaisia virkamiehiä tai peittää sellainen lahjonta. Artiklan 2 kappaleen mukaan kukin sopimuspuoli määrää tehokkaat, tekoon oikeassa suhteessa olevat ja riittävät siviilioikeudelliset, hallinnolliset tai rikosoikeudelliset seuraamukset tällaisista yritysten kirjanpitoon, tileihin sekä tuloslaskelmiin ja taseisiin liittyvistä poisjättämisistä ja väärennöksistä.

Edellä mainitun vuodelta 2009 olevan suosituksen X kohdassa on muun muassa kirjanpitoa ja tilintarkastusta koskeva suositus. Tilintarkastusta koskevassa suosituksen kohdassa A iii) viitataan sopimuksen 8 artiklan seuraamuksia koskevaan määräykseen.

OECD:n yleissopimuksen oikeushenkilöiden vastuuta koskevan 2 artiklan mukaan kukin sopimuspuoli ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin oikeusperiaatteidensa mukaisesti oikeushenkilöiden vastuun toteuttamiseksi ulkomaiseen virkamieheen kohdistuvan lahjonnan osalta. Sopimuksen seuraamuksia koskevan 3 artiklan 2 kappaleessa todetaan, että mikäli sopimuspuolen oikeusjärjestelmässä oikeushenkilöllä ei ole rikosoikeudellista vastuuta, kyseinen sopimuspuoli varmistaa, että ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta kohdistetaan oikeushenkilöihin tehokkaita, tekoon oikeassa suhteessa olevia ja riittäviä muita kuin rikosoikeudellisia seuraamuksia. Näissä oikeushenkilön vastuuta koskevissa sopimusmääräyksissä ei siis ole määräyksiä kirjanpito- tai tilintarkastusrikoksista.

OECD:n yleissopimuksen ja siihen liittymisestä aiheutuneiden rikoslain muutosten hyväksymistä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 102/1998 vp) ei ole lausuttu oikeushenkilön rangaistusvastuusta kirjanpitorikoksissa.

Vuoden 2010 raportissaan OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä kiinnitti huomiota siihen, että Suomessa ei ole mahdollista soveltaa oikeushenkilön rangaistusvastuuta kirjanpitorikoksiin. Raportissa tuodaan esiin, että Suomi on esittänyt käytössä olevien hallinnollisten seuraamusten osaltaan korjaavan mainittua puutetta. Tällaisina keinoina raportissa mainitaan liiketoimintakielto ja mahdollisuus julkisista hankinnoista annetun lain (348/2007) 54 §:n perusteella sulkea tarjouskilpailun ulkopuolelle ehdokas tai tarjoaja, joka on saanut ammattinsa harjoittamiseen liittyvästä lainvastaisesta teosta lainvoimaisen tuomion. OECD:n työryhmä kuitenkin toteaa raportissa pitävänsä epäselvänä sitä, toimivatko liiketoimintakielto ja hankintalain mukainen poissulkeminen tehokkaina rangaistusvastuun korvaajina kirjanpitorikosten osalta.

Lahjonnanvastainen työryhmä on kiinnittänyt huomiota suositukseensa myös muun muassa vuodelta 2013 olevassa seurantaraportissaan Finland: Follow-up to the Phase 3 Report & Recommendations January 2013. Suositus on ollut esillä myös käynnissä olevassa neljännen vaiheen maa-arvioinnissa.

2.2.2 Ulkomaiden lainsäädäntö

Norja

Norjassa yhteisörangaistuksesta (foretaksstraff) säädetään 1.10.2015 voimaan tulleen rikoslain (straffelov) 4 luvussa. Rikoslain 27 §:n mukaan kun joku on tehnyt rikoksen oikeushenkilön puolesta, oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen. Näin on siinäkin tapauksessa, ettei kukaan yksittäinen henkilö olisi osoittanut syyllisyyttä. Yhteisön rangaistusvastuu tulee siis periaatteessa kyseeseen kaikkien rangaistavaksi säädettyjen tekojen yhteydessä.

Yhteisörangaistukseen tuomitseminen on toisaalta aina harkinnanvaraista. Tässä harkinnassa otetaan rikoslain 28 §:n mukaan muun muassa huomioon a) rangaistuksen preventiivinen vaikutus, b) rikkomuksen vakavuus ja se, onko joku yhteisön puolesta toimiva osoittanut syyllisyyttä, c) olisiko yhteisö ohjeiden, määräysten, koulutuksen, kontrollin tai muiden toimenpiteiden avulla voinut estää lain rikkomisen, d) onko rikkomus tehty yhteisön etujen edistämiseksi, e) onko yhteisö saanut tai olisiko se voinut saada lain rikkomisesta hyötyä, f) yhteisön taloudellinen asema, g) onko yhteisölle tai sen puolesta toimineelle määrätty rikkomuksen vuoksi muita seuraamuksia kuten rangaistus luonnolliselle henkilölle ja h) edellyttääkö vieraan valtion kanssa tehty sopimus yhteisörangaistuksen käyttöä.

Joka rikkoo kirjanpitoa ja tilinpäätöstä koskevia lain tai sen nojalla annettuja säännöksiä tuomitaan rikoslain 392 §:n mukaan sakkoon tai enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen (regnskapsovertredelse). Rikoksesta on myös törkeä tekomuoto (rikoslain 393 §) ja tuottamuksellinen tekomuoto (rikoslain 394 §). Vuoden 1998 tilinpäätöslain (lov om årsregnskap, lov 17 juli 1998 nr 56) 8 luvun 5 §:ssä ja kirjanpitolain (lov om bokføring, lov 19 november 2004 nr 73) 15 §:ssä on viittaus mainittuihin rikoslain säännöksiin. Sen mukaan joka huomattavasti rikkoo kirjanpitoa tai tilinpäätöstä koskevia säännöksiä, tuomitaan rangaistukseen rikoslain 392—394 §:ien mukaan.

Vuoden 1999 tilintarkastusta ja tilintarkastajia koskevan lain (lov om revisjon og revisorer, lov 15 jan 1999 nr 2) 1.10.2015 voimaan tulleessa 9 luvun 3 §:ssä on rangaistussäännös, jonka mukaan lain eräiden säännösten tahallisesta tai huolimattomasta rikkomisesta tuomitaan sakkoon tai enintään yhden vuoden vankeuteen.

Ruotsi

Ruotsin rikoslain (brottsbalken, BrB) 36 luvun yrityssakkoa (företagsbot) koskevan 7 §:n mukaan elinkeinotoiminnan harjoittamisessa tehdystä rikoksesta määrätään elinkeinonharjoittajalle virallisen syyttäjän vaatimuksesta yrityssakko, jos rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin rahamääräinen sakko (penningböter) ja elinkeinonharjoittaja ei ollut ryhtynyt rikoksen estämiseksi kohtuullisiin toimiin tai rikoksen on tehnyt henkilö, jonka johtava asema perustuu toimivaltaan tehdä päätöksiä elinkeinonharjoittajan puolesta tai edustaa elinkeinonharjoittajaa tai jolla muutoin on ollut erityinen vastuu toiminnan valvonnasta tai kontrolloimisesta. Yrityssakon suuruus on 5 000—10 000 000 kruunua (BrB 36:8). Luvun 9—10 §:ssä on säännöksiä yrityssakon mittaamisesta ja toimenpiteistä luopumisesta. Yrityssakko ei Ruotsissa ole rangaistus, vaan rikoksen erityinen oikeudellinen seuraus (särskild rättsverkan av brott). Ruotsissa on käynnissä yrityssakkojärjestelmän uudistustarpeita koskeva arviointi.

BrB 11 luvun 5 §:n 1 momentissa säädetään sakon tai enintään kahden vuoden vankeuden uhka kirjanpitorikoksesta. Syyksiluettavuuden aste on tahallisuus tai huolimattomuus. Jos rikos on vähäinen, voidaan tuomita sakkoa tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Törkeästä kirjanpitorikoksesta tuomitaan pykälän toisen momentin mukaan vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Näitä säännöksiä ei pykälän kolmannen momentin mukaan sovelleta, jos kirjanpitovelvollisuus koskee kirjanpitolain 2 luvun 2 §:ssä tarkoitettua oikeushenkilöä, joka ei harjoita elinkeinotoimintaa. BrB 11 luvun 6 §:ssä säädetään rangaistavaksi törkeän kirjanpitorikoksen valmistelu.

Tilintarkastajalaissa (revisorslag 2001:883) on säännöksiä hallinnollisista kurinpitoseuraamuksista tilintarkastajalle. Lain 38 §:n rangaistussäännös koskee oikeudetonta esiintymistä tilintarkastajana. Tilintarkastaja voi toimessaan syyllistyä muun muassa osallisuuteen kirjanpitorikokseen tai BrB 15:11:ssä tarkoitettuun perättömän tiedon vahvistamiseen (osant intygande).

Tanska

Tanskassa oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat yleiset säännökset ovat rikoslain (straffelov) 5 luvussa. Rikoslain 25 §:n mukaan oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen, jos niin on säädetty laissa tai sen nojalla. Rikoslain 306 §:n mukaan oikeushenkilö voidaan tuomita rikosoikeudelliseen vastuuseen tämän lain rikkomisesta. Lähtökohtana siis on, että oikeushenkilön rangaistusvastuu tulee yleisesti kysymykseen rikoslakirikoksissa, kun taas rikoslain ulkopuolisten rangaistussäännösten osalta edellytyksenä on, että oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltuvuudesta asianomaiseen rikokseen on nimenomaisesti erikseen säädetty. Lähtökohtana on, että rikoslakirikoksissa rangaistusvaatimus esitetään sekä rikkomukseen syyllistyneitä luonnollisia henkilöitä että oikeushenkilöä vastaan. Erityisrikosoikeuden puolella puolestaan lähtökohtana on, silloin kun oikeushenkilön rangaistusvastuu tulee kysymykseen, rangaistusvaatimuksen esittäminen ensisijaisesti oikeushenkilöä vastaan. Oikeushenkilön rangaistusvastuu edellyttää rikoslain 27 §:n mukaan, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikkomus, joka voidaan syyksilukea yhdelle tai useammalle oikeushenkilöön liittyvälle henkilölle tai oikeushenkilölle itselleen.

Erityisen vakavasta kirjanpitolainsäädännön vastaisesta menettelystä voidaan, jos menettely ei tule arvioitavaksi rikoslain 296 §:n nojalla, rikoslain 302 §:n 1 momentin mukaisesti tuomita sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi kuusi kuukautta. Jos kyse on törkeästä huolimatto-

muudesta, enimmäisrangaistus on rikoslain 302 §:n 2 momentin mukaan neljä kuukautta vankeutta.

Kirjanpidosta säädetään kirjanpitolaissa (bogføringslov, lov nr 1006 af 23 december 1998). Sen 16 pykälässä on sakonuhkainen rangaistussäännös. Pykälän kolmannessa momentissa on säännös oikeushenkilön rangaistusvastuusta.

Tilintarkastuksesta säädetään laissa hyväksytyistä tilintarkastajista ja tilintarkastusyrityksistä (lov nr 468 af 17 juni 2008 om godkendte revisorer og revisionsvirksomheder). Lain 54 §:ssä on rangaistussäännös. Pykälän 3 momentissa on säännös oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Tilintarkastaja voi toimissaan syyllistyä myös muihin rikoksiin tai osallisuuteen niihin.

Yhteenvetoa

Yhteenvetona voidaan todeta, että vertailumaiden lainsäädännöt tuntevat oikeushenkilön vastuun rikoksen perusteella. Oikeushenkilön vastuuta koskevat säännökset eroavat toisistaan seuraamuksen luonteen, sääntelytekniikan, vastuun edellytysten, vastuun pakollisuuden tai harkinnanvaraisuuden, oikeushenkilön vastuun mahdollistavien rikosten sekä yhteisösakon määrän ja sen mittaamisperusteiden samoin kuin toimenpiteistä luopumisen ja syyteoikeuden järjestelyn suhteen.

Rikoslaeissa on säännöksiä kirjanpitoon liittyvistä rikoksista, ja oikeushenkilön vastuu, olipa se luonteeltaan rangaistus (Norja, Tanska) tai rikoksen erityinen oikeudellinen seuraus (Ruotsi) koskee yleensä ainakin niitä. Säännökset moitittavasta menettelystä tilintarkastuksessa ovat vähemmän yhtenäisiä. Tällaisesta menettelystä ei välttämättä ole erityisiä rangaistussäännöksiä (Ruotsissa tilintarkastajalain rangaistussäännös koskee vain oikeudetonta esiintymistä tilintarkastajana), ja jos rangaistussäännöksiä on, ne voivat olla aineellisessa lainsäädännössä (Norja, Tanska). Norjan ja Tanskan harkinnanvaraiset yhteisövastuuta koskevat säännökset koskevat näitä tekoja. Kussakin maassa tilintarkastaja saattaa toisaalta joissakin tapauksissa menettelyllään syyllistyä esimerkiksi osallisuuteen asiakkaansa rikolliseen menettelyyn.

2.3 Nykytilan arviointi

OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä on edellä selostetuin tavoin suositellut rikoslain muuttamista siten, että siinä säädettäisiin oikeushenkilöille rangaistusvastuu rikoslain 30 luvussa tarkoitetuista kirjanpitorikoksista ja tilintarkastusrikoksesta sekä kirjanpitolaissa tarkoitetusta kirjanpitorikkomuksesta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen

Kysymystä siitä, onko oikeushenkilön rangaistusvastuu perusteltua ulottaa kirjanpitorikoksiin ja –rikkomukseen sekä tilintarkastusrikokseen, tulee lähestyä yleisten kriminalisointiperiaatteiden näkökulmasta. Tämän arvioinnin lähtökohtana on rangaistusjärjestelmän käytön viimesijaisuus (*ultima ratio* -periaate). Tällöin on arvioitava sitä, onko haitallisen ja moitittavan käyttäytymisen torjunnassa käytettävissä muita kuin rikosoikeudellisia keinoja. Rikosoikeudellisen keinon tulee olla haitallisen käyttäytymisen torjunnassa tehokas. Tämä voi perustua rikosoikeudellisen sääntelyn teon moitittavuutta osoittavaan funktioon ja viime kädessä rikosoikeudellisen toimenpiteen uhan luomaan pelotteeseen. Rangaistusseuraamuksen tulee olla suhteellisuusperiaatteen mukainen. Aiottu rikosoikeudellinen sääntely ei saa luoda ylitse-

pääsemättömiä todisteluongelmia. Rikosoikeudellista vastuuta ja seuraamuksia koskevat säännökset tulee laatia laillisuusperiaatteen edellyttämin tavoin tarkkarajaisiksi.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttöönottoon tietyn rikostyypin yhteydessä ei yleensä liity rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sisältyvän tarkkarajaisuussäännön näkökulmasta ongelmia, sillä vastuun liittäminen tiettyyn rikostyyppiin tapahtuu säätämällä rikoslain erityiseen osaan otettavassa säännöksessä rikoslain 9 luvun säännösten soveltuminen kyseiseen rikostyyppiin.

Kirjanpitorikosta koskevilla rangaistussäännöksillä annetaan rikosoikeudellista suojaa kirjanpidon oikeellisuudelle, mutta taustalla on myös pyrkimys suojata yrityksen sidosryhmiä, kuten luotonantajia, omistajia ja veronsaajaa niihin kohdistuvilta muilta rikoksilta (HE 53/2002 vp). Kirjanpito on keskeinen väline yritysten taloudellisen toiminnan arvioimisessa. Kirjanpidon hävittämisen tai laiminlyömisen kielteisiä seurauksia ovat esimerkiksi hallituksen ja velkojien tiedonsaannin katkeaminen. Lisäksi velkojien tasapuolinen kohtelu vaarantuu maksukyvyttömyysmenettelyssä, kun takaisinsaantikanteita ei saada ajettua. Kirjanpitorikos aiheuttaa ongelmia myös verotukselle vaikeuttaessaan asianmukaista verojen määräämistä sekä työntekijöiden palkka-asioiden selvittelylle.

Kirjanpitorikosten kohdalla oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista ei pidetty tarkoituksenmukaisena oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädettäessä (HE 95/1993 vp s. 25). Ratkaisua perusteltiin sillä, että kirjanpitorikokset ovat harvoin itsenäisiä rikoksia, vaan niitä tehdään varsin usein verorikosten tai velallisen rikosten yhteydessä. Siksi myös kirjanpitorikokset oli samoilla perusteilla kuin vero- ja velallisen rikokset jätettävä oikeushenkilön rangaistusvastuun ulkopuolelle.

Verorikosten kohdalla perinteisen rangaistusvastuun, rikosperusteisen vahingonkorvauksen ja hallinnollisten veroseuraamusten nähtiin tuolloin muodostavan niin tuntuvan seuraamuskokonaisuuden, että yhteisösakon lisäämistä siihen ei pidetty tarpeellisena.

Hallituksen esityksessä todettiin lisäksi mahdollisen yhteisövastuun asettavan velallisen rikoksissa velkojat ristiriitaiseen asemaan, sillä maksuun pannun yhteisösakon todettiin pienentävän velkojien mahdollisia jako-osuuksia konkurssissa. Tästä esitettiin mahdollisesti seuraavan, että rikosilmoituksia velallisen rikoksista tehtäisiin entistä vähemmän. Yhteisövastuulla tavoitellun rikoksia ennalta ehkäisevän vaikutuksen nähtiin voivan velallisen rikoksissa kääntyäkin rikoksia suosivaan suuntaan.

Yhteisösakon aiheuttamaa velkojien jako-osuuksia pienentävää vaikutusta ei kuitenkaan nykyisen sääntelyn johdosta käytännössä ilmene. Velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain (1578/1992) 6 §:n 2 kohdan mukaan konkurssissa viimeksi suoritettaviin saataviin kuuluvat muun muassa ylikuormamaksu, kilpailunrikkomismaksu, menetetyksi tuomittu rahamäärä sekä muu vastaava rikoksen tai lainvastaisen menettelyn vuoksi tuomittu tai määrätty julkisoikeudellinen maksuseuraamus.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun tiettyyn rikostyyppiin ulottamisen yleisenä edellytyksenä on pidetty sitä, että kyse on lähtökohtaisesti verraten vakavasta ja suunnitelmallisesta rikollisuudesta.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun liittäminen rikoslain ulkopuolisiin sakonuhkaisiin rikkomuksiin merkitsisi varsin huomattavaa poikkeusta mainituista lähtökohdista, eikä erityisiä perusteita tällaisen poikkeuksen tekemiseen kirjanpitorikkomuksen osalta ole ilmennyt. Myös perusmuotoisen kirjanpitorikoksen kohdalla yksilöllistä rangaistusvastuuta voidaan lähtökoh-

taisesti pitää riittävänä. Samaa koskee moitittavuudeltaan vähäisempää tuottamuksellista kirjanpitorikosta. Sanottu soveltuu myös tilintarkastusrikokseen, jonka rangaistusasteikkona on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta ja ottaen myös huomioon tilintarkastuslain hallinnollisia seuraamuksia ja vahingonkorvausvelvollisuutta koskeva sääntely.

Törkeissä kirjanpitorikoksissa taas on kyse vakavammista teoista. Esimerkiksi rikoslain 30 luvun 9 a §:n 2 kohdassa tarkoitetun kirjanpidon perustamisen sisällöltään vääriin tositteisiin ja 3 kohdassa tarkoitetun kirjanpidon hävittämisen, kätkemisen tai vahingoittamisen voidaan katsoa monesti osoittavan siinä määrin etukäteistä organisointia ja verraten merkittävää suunnitelmallisuutta, että yhteisövastuun säätämistä tällaisten tekojen osalta voidaan pitää perusteltuna.

Törkeässä kirjanpitorikoksessa todennäköistä on, että kirjanpitovelvollinen oikeushenkilö saa ainakin osassa näistä tapauksista hyötyä kirjanpidon vääristämisestä esimerkiksi vältettyjen verojen tai muiden maksujen tai totuudenvastaiseen taloudelliseen tilanteeseen perustuvien liiketoimien kautta.

Törkeään kirjanpitorikokseen ei myöskään tyypillisesti liity luonnolliseen henkilöön kohdistuvan rangaistusseuraamuksen ohella sellaisia oikeushenkilön toiminnan ohjaamisen näkökulmasta merkittäviä seurauksia, joiden vuoksi oikeushenkilön rangaistusvastuu olisi lähtökohtaisesti tarpeeton.

Edellä esitetyn perusteella voidaan pitää perusteltuna oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista törkeään kirjanpitorikokseen. Oikeushenkilön rangaistusvastuun laajentamista muihin kirjanpitorikoksiin tai -rikkomukseen tai tilintarkastusrikokseen ei sen sijaan voida pitää perusteltuna. Niiden kohdalla yksilöllistä vastuuta ja mahdollisia muita seuraamuksia voidaan pitää riittävinä. Mainitut muut rikokset ovat lisäksi rangaistusasteikoiltaan selvästi törkeää kirjanpitorikosta lievempiä. Omaksutun ratkaisun voidaan myös katsoa riittävällä tavalla toteuttavan OECD:n lahjonnanvastaisen työryhmän suositusta.

Vastuumuodon käytännöllinen ulottuvuus

Vuonna 2015 syyksiluettiin tuomion päärikoksena 453 törkeää kirjanpitorikosta. Törkeään kirjanpitorikokseen voidaan syyllistyä sekä rikoslain 9 luvussa tarkoitetun yhteisön kirjanpidon että muun kirjanpitovelvollisen kuten yksityisen elinkeinonharjoittajan kirjanpidon yhteydessä. Rangaistusjärjestelmää koskevista tilastoista ei käy ilmi, miltä osin törkeissä kirjanpitorikoksissa on ollut kysymys rikoslain 9 luvussa tarkoitetun yhteisön, miltä osin muun kirjanpitovelvollisen kirjanpidon yhteydessä tehdystä rikoksesta.

Huomioon on lisäksi otettava, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voi tulla kysymykseen myös anonyymin syyllisyyden tilanteissa eli tilanteissa, joissa oikeushenkilön toiminnassa on tapahtunut oikeushenkilön rangaistusvastuun alaan kuuluva rikos, mutta ketään henkilöä ei syystä tai toisesta tuomita siitä. Toisaalta oikeushenkilön rangaistusvastuulle asetetaan rikoslain 9 luvussa omia edellytyksiään, ja se seikka, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty oikeushenkilön rangaistusvastuun alaan kuuluva rikos, on vain yksi yhteisövastuun edellytyksistä.

Ei voidakaan tarkasti sanoa, miten suurta tapausjoukkoa oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen oletettavasti tulee koskemaan. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että oikeushenkilön rangaistusvastuu voisi tulla koskemaan varsin suurta osaa tapauksista, joissa jonkun katsotaan syyllistyneen törkeään kirjanpitorikokseen. Käytännössä

oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisala törkeän kirjanpitorikoksen osalta olisi oletettavasti verraten suppea. Yhteisösakon tuomitsemista vaadittaisiin todennäköisesti lähinnä kirjanpitoaan vääristelleiden, toimintaansa jatkavien yritysten kohdalla, kun taas toimintansa päättäneiden yritysten osalta yhteisösakon vaatiminen ei välttämättä monestikaan olisi tarkoituksenmukaista.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun kohdentuminen

Lausuntopalautteessa on kahdessa lausunnossa tuotu esiin huoli siitä, mikäli oikeushenkilön rangaistusvastuu voisi kohdistua tilitoimistoon tai muuhun oikeushenkilöön, joka toimeksiannon perusteella hoitaa sen oikeushenkilön kirjanpitoa, jonka kirjanpito on törkeän kirjanpitorikoksen välittömänä kohteena. Oikeushenkilön rangaistusvastuun pitäisi yhden lausunnon mukaan kohdistua yksinomaan siihen kirjanpitovelvolliseen oikeushenkilöön, jonka toiminnassa törkeä kirjanpitorikos on tehty. Toisen lausunnon mukaan lain esitöissä tulee selkeästi tuoda esiin ulkoistetun palveluntuottajan rangaistusvastuun teoreettisuus ja tämän tulee ohjata viranomaistoimintaa.

Rikoslain 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan yhteisö, säätiö tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos, on syyttäjän vaatimuksesta tuomittava yhteisösakkoon, jos se on rikoslaissa säädetty rikoksen seuraamukseksi. Rikoslain 9 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, jos sen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja hän kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella. Kirjanpitorikokseen voi rikoslain 30 luvun 9 §:n mukaan tekijänä syyllistyä kirjanpitovelvollinen, tämän edustaja, kirjanpitovelvollisessa oikeushenkilössä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävä ja se, jonka tehtäväksi kirjanpito on toimeksiannolla uskottu. Sama henkilöjoukko tulee kysymykseen törkeän kirjanpitorikoksen tekijänä. Muun henkilön mahdollinen rikosvastuu esimerkiksi avunannosta törkeään kirjanpitorikokseen perustuu rikoslain 5 luvun osallisuutta koskeviin säännöksiin.

Sekä rikoslain 9 luvun säännökset että kirjanpitorikoksen tunnusmerkistö lähtevät siitä, että vastuu voi perustua muun muassa toimimiseen toimeksiannon perusteella. Monessa oikeushenkilössä kirjanpitoon liittyviä tehtäviä on voitu toimeksiannolla uskoa oikeushenkilön ulkopuoliselle, kirjanpitoon liittyviä palveluja tarjoavalle taholle kuten tilitoimistolle taikka kirjanpito- tai tilintarkastusyhteisölle. Usein tällainen taho ja toimeksiannon saaja on oikeushenkilö. Toimeksisaajan edustaja voi olla törkeän kirjanpitorikoksen tekijä tai osallinen siihen.

Törkeän kirjanpitorikoksen kohdalla oikeushenkilön rangaistusvastuu voisi periaatteessa kohdistua yhtäältä kirjanpitovelvolliseen oikeushenkilöön tai toisaalta oikeushenkilöön, joka hoitaa toimeksiannon perusteella toisen kirjanpitovelvollisen kirjanpitoa. Käytännössä yhteisövastuu kohdistuisi kuitenkin pääosin niihin kirjanpitovelvollisiin oikeushenkilöihin, joiden kirjanpito on rikoksen kohteena.

Selvää jo rikoslain 9 luvun 1 §:n 1 momentin ja 3 §:n 1 momentin mukaan on, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ei voi koskea muuta yhteisöä kuin sitä, jonka toiminnassa on tehty rikos. Siitä, milloin rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi, säädetään lähemmin rikoslain 9 luvun 3 §:n 1 momentissa. Rikoslain 9 luvun 2 §:ssä säädetään puolestaan oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksistä. Yhteisövastuu edellyttää siten aina myös tässä säännöksessä säädettyjen edellytysten toteutumista. Oma merkityksensä vastuun edellytysten tulkinnassa on luonnollisesti myös kysymyksessä olevan rikostyypin sisällöllä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevista yleisistä lähtökohdista poikkeaminen jonkin sen soveltamisalaan kuuluvan rikostyypin osalta vaatisi poikkeuksellisia perusteita. Tällaisia perusteita ei ole tässä yhteydessä tullut esiin. Esityksessä ei ehdoteta lakiin otettavaksi erityisiä säännöksiä sen suhteen, mikä oikeushenkilö tulee kysymykseen oikeushenkilön rangaistusvastuun vastuutahona törkeän kirjanpitorikoksen yhteydessä. Vastuukysymyksiä on näin ollen arvioitava normaalein tavoin rikoslain 9 luvun säännösten ja kyseessä olevan erityisen osan rangaistussäännöksen tulkinnan avulla.

Esityksessä ehdotetaankin törkeän kirjanpitorikoksen säätämistä oikeushenkilön rangaistusvastuun alaiseksi säätämällä asiasta tavanomaiseen tapaan eli lisäämällä rikoslain elinkeinorikoksia koskevan 30 luvun oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaan 13 §:ään viittaus törkeään kirjanpitorikokseen.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotetaan törkeään kirjanpitorikokseen. Tällä edistettäisiin rikosvastuun asianmukaista kohdentumista siten, että yksilöllisen vastuun ohella myös oikeushenkilö voisi joutua toiminnassaan tehdystä törkeästä kirjanpitorikoksesta rangaistusvastuuseen, ja tehostettaisiin korruption torjuntaa.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksen vaikutukset ovat ensisijaisesti yleisestäviä. Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen torjuu osaltaan oikeushenkilön toiminnassa tehtäviä törkeitä kirjanpitorikoksia, jotka itsessään ovat moitittavia ja joilla voidaan lisäksi peitellä muita rikoksia, kuten talousrikoksia tai lahjusrikoksia. Yhteisösakon käyttöalan laajentamisen voidaan olettaa tehostavan rikosoikeudellista järjestelmää näissä rikoksissa. Esitys parantaa samalla niiden tahojen kuten verottajan ja velkojien asemaa, joiden oikeuksien toteutuminen on yhteydessä kirjanpidon asianmukaisuuteen. Esitys on myös omiaan osaltaan torjumaan epäasiallista kilpailua, ja sillä on näin ollen positiivisia yritysvaikutuksia.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu törkeässä kirjanpitorikoksessa tullee olemaan tuomioistuimissa kohtalaisessa määrin käsiteltävä asiatyyppi. Törkeää kirjanpitorikosta koskevista tuomiotiedoista ei kuitenkaan voida tehdä suoria johtopäätöksiä oikeushenkilön rangaistusvastuun asiamääristä, sillä oikeushenkilön rangaistusvastuulla on sen soveltamisalaan kuuluvan rikoksen tapahtumisen ohella omia lisäedellytyksiään. Varsin todennäköisesti rangaistusvaatimusta ei yhteisöä kohtaan myöskään esitetä kaikissa tapauksissa. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat asiat käsitellään yleensä samassa prosessissa kuin luonnollista henkilöä koskeva syyte.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevien uusien asioiden tutkinta ja käsittely tulevat aiheuttamaan jonkin verran kustannuksia, mutta asiat voidaan hoitaa nykyresurssien puitteissa. Tuomittavat yhteisösakot tuovat toisaalta valtiolle pienen määrän tuloja. Esityksellä ei kaiken kaikkiaan ole merkittäviä vaikutuksia julkiseen talouteen.

Esityksessä ei ehdoteta perustettavaksi uusia viranomaisia taikka uusi virkoja tai tehtäviä. Esitys ei vaikuta viranomaisorganisaatioon eikä viranomaisten välisiin tehtäviin tai suhteisiin.

5 Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 25.4.2014 työryhmän, jonka tehtävänä oli selvittää lainsäädäntövaihtoehdot vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisoimiseksi sekä valmistella mahdollisesti tarvittavat toimenpiteet OECD:n lahjonnanvastaisen työryhmän Suomelle antamien rikoslakia koskevien suositusten täytäntöönpanemiseksi.

OECD:n lahjonnanvastainen työryhmä suositteli vuodelta 2010 olevassa maaraportissaan, että Suomi muuttaisi rikoslain 40 luvun 11 §:n 4 kohdan ulkomaisen virkamiehen määritelmää siten, että määritelmä kattaisi ulkomaisessa valtiossa lainsäädännöllistä tehtävää hoitavat henkilöt. Lisäksi raportissa suositeltiin ryhtymistä toimiin, joilla huolehditaan siitä, että ulkomailla tehtyihin lahjontarikoksiin sovellettava yleinen vanhentumisaika on riittävän pitkä, minkä lisäksi vanhentumisajan jatkamismekanismien tuli olla riittäviä ja kohtuullisen helposti käytettäviä. Työryhmä suositteli myös rikoslain muuttamista siten, että siinä nimenomaisesti säädettäisiin rangaistusvastuu rikoslain 30 luvussa tarkoitetuista kirjanpito- ja tilintarkastusrikoksista ja kirjanpitolaissa tarkoitetusta kirjanpitorikkomuksesta.

Työryhmän toimikausi oli 25.4.—31.12.2014. Työryhmässä oli edustajat oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä, Suomen Asianajajaliitosta, syyttäjä- ja tuomioistuinlaitoksesta sekä Turun yliopistosta. Työryhmä kokoontui yhdeksän kertaa toimikautensa aikana.

Työryhmä luovutti 20.2.2015 yksimielisen mietintönsä ”Lahjusrikoksia koskevien säännösten eräät muutostarpeet” (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 9/2015). Mietintö on julkaistu.

Mietinnössä selvitettiin vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointia koskevia vaihtoehtoja, mutta ei ehdotettu asiaa koskevaa rangaistussäännöstä. OECD:n työryhmän suositusten osalta mietinnössä päädyttiin ehdottamaan, että oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotetaan koskemaan rikoslain 30 luvun 9 a §:ssä tarkoitettua törkeää kirjanpitorikosta. Muilta osin suositukset eivät mietinnön mukaan antaneet aihetta lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin.

Mietintö lähetettiin lausunnolle 62 taholle. Lausuntoja saatiin yhteensä 40, joista 38 lausuntopyynnön saaneilta ja 2 muilta. Lausunnoista on julkaistu tiivistelmä ”Lahjusrikoksia koskevien säännösten eräät muutostarpeet. Lausuntotiivistelmä” (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2015).

Vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointia koskeva lausuntopalaute oli varsin jakaantunutta toisten pitäessä asiaa koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä tarpeellisena ja toisten katsoessa, ettei perusteita rangaistussäännöksen säätämiseen ole. Vaikutusvallan väärinkäytön kriminalisointia koskeva kysymys on erotettu omaksi asiakokonaisuudekseen jatkovalmistelussa.

Selvä pääosa asiasta lausuneista yhtyi työryhmän käsitykseen siitä, että ei ole tarvetta täydentää rikoslain 40 luvun 11 §:n 4 kohtaa siten, että määritelmä kattaisi ulkomaisessa valtiossa lainsäädännöllistä tehtävää hoitavat henkilöt, ottaen huomioon, että ulkomaisen parlamentin jäsenestä on säädetty pykälän 6 kohdassa. Yksi lausunnonantaja katsoi, että suositusta tulisi noudattaa ja kaksi lausunnonantajaa katsoi, että asiaa tulisi selvittää tarkemmin. Yhdessä lausunnossa tuotiin esiin ulkomaista virkamiestä koskevan sääntelyn erityiskysymyksiä. Lausuntopalautteen pohjalta jatkovalmistelussa päädyttiin edelleen siihen, että maaraportissa esitetty suositus ei anna aihetta lainsäädäntömuutoksiin, jolloin tämä kysymys rajautui esityksen ulkopuolelle.

Vanhentumista koskevan suosituksen osalta erittäin selvä enemmistö asiasta lausuneista yhtyi työryhmän käsitykseen siitä, että maaraportissa esitetty suositus ei anna aihetta lainsäädäntömuutoksiin.

Lausunnonantajien ehdoton enemmistö piti perusteltuna ja hyväksyttävänä ulottaa oikeushenkilön rangaistusvastuu törkeään kirjanpitorikokseen. Samoin pidettiin asianmukaisena ja oikeasuhtaisena oikeushenkilön rangaistusvastuun rajaamista työryhmän esittämin tavoin eli siten, että vastuumuodon piiriin otetaan törkeä kirjanpitorikos muttei perusmuotoista kirjanpitorikosta, tuottamuksellista kirjanpitorikosta, kirjanpitorikkomusta eikä tilintarkastusrikosta. Yhdessä lausunnossa katsottiin, ettei oikeushenkilön rangaistusvastuuta tule ulottaa törkeään kirjanpitorikokseen, koska rikoslain tavoitteet toteutuvat jo nykyään henkilökohtaisen rangaistusvastuun muodossa, ja ehdotettu sääntely voisi heikentää nykyistä oikeusvarmuutta, ja yhdessä lausunnossa katsottiin, että voitaisiin perustellusti harkita nykytilan säilyttämistä ennallaan. Yhdessä lausunnossa vastuumuotoa taas puollettiin ulotettavaksi pidemmällekin kuin törkeään kirjanpitorikokseen.

Samalla kun oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottamista törkeään kirjanpitorikokseen kannatettiin laajasti, huomiota kiinnitettiin siihen, että käytännössä vastuumuodon käyttäminen tullee olemaan suppeampaa ottaen huomioon, että monesti kyseessä olevan oikeushenkilön taloudellinen asema on varsin heikko.

Oikeushenkilöä koskevan rangaistusvaatimuksen tekemättä jättämistä koskeva rikoslain 9 luvun 7 §:n säännös mahdollistaa siinä säädetyillä perusteilla rangaistusvaatimuksen tekemistä koskevan harkinnan yksittäistapauksessa. Siinä ei kuitenkaan ole erityistä säännöstä yhteisösakon vaatimatta jättämisestä yhteisön taloudellisen tilanteen perusteella.

Sellaista säännöstä ei ehdoteta lakiin tässä yhteydessä. Ehdotuksessa on kysymys yhden, joskin käytännössäkin varsin merkittävän, rikostyypin lisäämisestä oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaan. Oikeushenkilön rangaistusvastuu koskee nykyään yli 100 rikostyyppiä. Rangaistusvaatimuksen tekemättä jättämistä koskeva sääntely koskee kaikkia näitä rikostyyppejä.

Kahdessa lausunnossa pidettiin ongelmallisena sitä, mikäli oikeushenkilön rangaistusvastuu törkeästä kirjanpitorikoksesta saattaisi kohdistua myös kirjanpitovelvollisen asiakkaan kirjanpitoa toimeksiannon perusteella hoitavaan oikeushenkilöön. Tätä kysymystä on käsitelty yleisperusteluissa.

Esitys on valmisteltu työryhmämietinnön ja siitä saadun lausuntopalautteen pohjalta oikeusministeriössä. Lausuntopalautteen perusteella esityksen perusteluja on täydennetty.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

30 luku **Elinkeinorikoksista**

13 §. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi maininta siitä, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia säännöksiä sovellettaisiin myös törkeään kirjanpitorikokseen. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksistä ja sisällöstä säädetään tarkemmin rikoslain 9 luvussa, jossa säädetään muun muassa rangaistusvastuun edellytyksistä (2 §), rikoksentekijän ja oikeushenkilön välisestä suhteesta (3 §) sekä yhteisösakon määrästä ja sen mittaamisperusteista (5 ja 6 §).

2 Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulemaan voimaan mahdollisimman pian.

Rikoslainsäädännön ajallista ulottuvuutta koskevien lähtökohtien perusteella lainsäädäntö tulee sovellettavaksi rikoksiin, jotka on tehty lain tultua voimaan.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslain 8 §:ssä vahvistettu rikosoikeudellinen laillisuusperiaate sisältää vaatimuksen sääntelyn täsmällisyydestä. Sen mukaan kunkin rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava laissa riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa (PeVL 16/2013 vp, s. 2/I, PeVL 6/2014 vp, s. 2/I ja PeVL 56/2014 vp s. 2/II). Rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen kuuluu myös vaatimus rikoksesta seuraavien rangaistusten määrittelemisestä laissa (PeVL 30/2010 vp, s. 4/II). Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen toteutettaisiin ehdotuksen mukaan tavanomaisella tavalla täydentämällä rikoslain 30 luvun 13 §:ää tätä rikostyyppiä koskevalla maininnalla, joka täyttää laillisuusperiaatteen vaatimukset.

Yhteisösakko on yhteisöön kohdistuva varallisuusrangaistus. Kirjanpito ja kirjanpitorikokset liittyvät yleensä elinkeinotoimintaan. Ehdotus sivuaa näin ollen omaisuuden suojaa sekä oikeutta työhön ja elinkeinonvapautta, joskin ehdotettu sääntely koskee nimenomaan oikeushenkilöiden vastuuta. Ehdotetulla lailla puututtaisiin mainittuihin oikeuksiin vain vähäisessä määrin, minkä lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen törkeään kirjanpitorikokseen on tarpeellista ja oikeasuhtaista.

Lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 30 luvun 13 §, sellaisena kuin se on laissa 637/2011, seuraavasti:

30 luku

Elinkeinorikoksista

13 §

Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Markkinointirikokseen, alkoholijuoman markkinointirikokseen, kilpailumenettelyrikokseen, yritysvakoiluun, yrityssalaisuuden väärinkäyttöön, lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa ja törkeään kirjanpitorikokseen sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

———

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

———

Helsingissä 15 päivänä joulukuuta 2016

Pääministerin sijainen, ulkoasiainministeri

Timo Soini

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström

Liite
Rinnakkaisteksti

Laki

rikoslain 30 luvun 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rikoslain (39/1889) 30 luvun 13 §, sellaisena kuin se on laissa 637/2011, seuraavasti:

30 luku

Elinkeinorikoksista

Voimassa oleva laki	*Ehdotus*
13 §	13 §
Oikeushenkilön rangaistusvastuu	*Oikeushenkilön rangaistusvastuu*
Markkinointirikokseen, alkoholijuoman markkinointirikokseen, kilpailumenettelyrikokseen, yritysvakoiluun, yrityssalaisuuden väärinkäyttöön, lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa ja törkeään lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.	Markkinointirikokseen, alkoholijuoman markkinointirikokseen, kilpailumenettelyrikokseen, yritysvakoiluun, yrityssalaisuuden väärinkäyttöön, lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa *ja törkeään kirjanpitorikokseen* sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.
	_____
	Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
	_____